

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Hizkia's begin

Op naar het feest!

Het moet anders, had Hizkia gezegd op de eerste dag van zijn regering. En hij had niet uitgesteld tot morgen, wat hij die eerste dag kon doen. Met een wijde zwaai gingen de tempeldeuren weer open, die zijn vader Achaz had dichtgespijkerd. In een week is Gods huis gereinigd. Priesters en levieten heiligen zich. Dan gaan de ijlboten door het land: God roept u, broeders, tot het feest! Als een goed koning probeert Hizkia het volk mee te krijgen: Gods-dienst is geen privé-zaak. Daarom: weest niet hardnekkig als uw vaderen, buigt de hals, dient God. Een nieuw verbond (2 Kron. 29 : 10) — uw hand erop (30 : 8). Maakt een nieuw begin met God. Want God maakt een nieuw begin met u. Zijn hand steekt Hij u toe — ge hebt maar toe te slaan: Hij zal zijn aangezicht niet van u afwenden, als gij u weer tot Hem wendt (30 : 9). Een boodschap, die zelfs (nee: natuurlijk!) ook voor Efraïm en Manasse bestemd is (30 : 10). Een spottend woord hier — aarzelend daar. Toch gaat er een gezin op reis en nog een en weer een. Ze voegen zich bij elkaar. De band gaat trekken. Aan elkaar, aan Jeruzalem naar het perspectief van Ps. 68. Een volk tot dienst van God bereid.

Onvoorbereid

Tot dienst van God bereid? Voor zover ze komen, zou je zeggen: ja. Er komt weer inzicht. Maar zo gauw ze dit juiste inzicht ten uitvoer gaan brengen, rijzen er ongedachte moeilijkheden. Want ze willen het pascha wel vieren, maar ze kunnen het niet. Immers: het grootste gedeelte van het volk — velen uit Efraïm en Manasse, Issaschar en Zebulon — had zich niet gereinigd (2 Kron. 30 : 17-20). Met name dus het tienstammenrijk

(kalverdienst) en Galilea, de landstreek der heidenen. Dezen, maar zij niet alleen, zouden van de viering van het pascha moeten worden uitgesloten. De thora opent wel de mogelijkheid van uitstel als men ongewild onrein was (Num. 9 : 6 v.v.). Maar dat gold in feite de enkeling, en dan nog onder bijzondere omstandigheden. Het was uitzondering, geen regel. Maar wat in Hizkia's tijd gebeurt, gaat tegen alle regels in: het merendeel had zich niet gereinigd — *toch* aten zij het Pascha, in strijd met het voorschrift... De weg terug naar God, de weg der bekering, schijnt bezaaid met voetangels en klemmen. Je zou er de catechismusvraag van Zondag 4 naast kunnen leggen: doet God de mens geen onrecht, dat Hij in zijn wet van hem eist, wat hij niet doen kan? Zelfs het pascha, zelfs dit onderdeel van de „ceremoniële wet“ onthult hoe wanstallig de positie van de mens tegenover zijn God is.

De twee tabernakels

Wat wilde de instelling en viering van het pascha eigenlijk zeggen? Dat God in Israël nu eindelijk eens een volk had gevonden zonder lek of gebrek? Vergeet het maar — het merendeel had aan het voorschrift in Egypte voldaan: bloed aan de deurposten. Zodat de engel des verderfs hun huizen voorbijging. Maar ze vervoerden wel twee tabernakels door de woestijn. Eén van Jahweh en één van Moloch (Hand. 7 : 43, 44)... Om over het gouden kalf nog maar niet te spreken (Hand. 7 : 41). Nee, het Israël van toen verschilde in wezen niet veel van dat uit Achaz' en Hizkia's dagen. Pascha — de engel des doods is u voorbijgegaan! — is van het begin af wel echt het feest van Gods genade en barmhartigheid. Onverdiende verlossing, onverdiend gespaard blijven, mogen *leven*. Het bloed van het onschuldige, gedode lam onderstreept dat dubbel. Maar onverdiend wil niet zeggen: tot niets verplichtend. De mens krijgt de vrijheid en het leven terug om zich in dienst van God te stellen. Een volk tot dienst van God bereid. En daar staat nu dat volk. Voor het aangezicht van zijn God, in Jeruzalem. Maar om te beginnen

een maand te laat (30 : 1-3). En dan ook nog: merendeels ongeheiligd. Hebben ze de zuurdesem uit hun huizen weggedaan? Zó nauw zijn „teken“ en „betekende“ (afgebeelde) zaak met elkaar verbonden (1 Cor. 5 : 7, 8)! Israël is er wel weer — maar hun zonde, hun ongehoorzaamheid hebben ze bij zich...

De ene „wet“

Hoe nu? Ze kunnen zelfs hun eigen paaslam niet slachten... En een uitstel voor de tweede keer kent zelfs de thora niet. Hoe te handelen ten aanzien van een onheilig volk tegenover een heilig God? Niet de letter der wet blijkt doorslaggevend, maar de geest. De levieten — die zich hadden geheiligd, 30 : 15! — nemen de taak der huisvaders over. De stam van Levi mag „bemiddelen“, tussenbeide komen, de helpende hand bieden. Daartoe zijn ze geroepen. Zij mogen het verschnikkelijke dilemma oplossen: een volk dat het pascha moet eten en niet kan eten, beide op straffe van uitroeiing (Num. 9). Ook Hizkia is zich van de afschuwelijke situatie bewust. Niet dat hij, als een Uzzia, nu gaat doen wat des priesters is. Hij doet wat des konings is. Wat dat is? Lees er Davids woorden maar op na: elke morgen zal ik verdelgen alle goddelozen des lands, en uit de stad des HEREN uitroeien alle bedrivers van ongerechtigheid (Ps. 101 : 8). Heeft Hizkia dáárvoor Israël naar Jeruzalem ontboden? Gaat hij de wet naar de letter uitvoeren, zoals het een koning past (Deut. 17 : 14-20)? Komt de koning ook al te verkeren in een conflict van plichten? Net als de priesters? Wonder boven wonder vinden koning en priester elkaar. Ook de koning handelt naar de geest, niet naar de letter van Gods wet. Terecht. Zou Jezus later niet zeggen: God heeft zijn Zoon niet in de wereld gezonden, opdat Hij de wereld veroordele, maar opdat de wereld door Hem behouden worde (Joh. 3 : 17).

Een en dezelfde God

De God van het Oude Testament is niet anders dan die van het

Nieuwe — dat misverstand moest eindelijk toch eens verdwijnen. Hizkia wist het wel, en zag de uitweg. Hij legde de beslissing in Gods eigen hand. „*Toch* aten zij het Pascha... maar Hizkia bad voor hen: de HERE, die goed is, doe verzoening over ieder die zijn hart er op gericht heeft God, de HERE, de God zijner vaderen, te zoeken, al was het niet naar de reinheid welke bij het heilige past.“ Daarin ligt de volledige erkenning van schuld opgesloten. De catechismus zou zeggen: kennis der ellende. Kennis, verkregen uit de wet Gods. Dat is een zaak van het hart. Ook dat weet Hizkia. Viering van het pascha bewerkt *niet automatisch* verzoening. Verzoening is er „voor ieder die zijn hart er op gericht heeft, God de HERE te zoeken.“ Zulke kennis van „de wet“ sluit kennis van God in. In de oproep beloofde Hizkia: Hij zal het aangezicht niet van u afwenden, indien gij tot Hem wederkeert. Terecht. God zal wel degelijk Israëls schuld. Maar „de HERE verhoorde Hizkia en genas het volk“! De priester zou ook die dag kunnen zeggen: de HERE doet zijn aangezicht over u lichten en is u *genadig*. Van het eerste tot het laatste Paasfeest!

IN DIT NUMMER

Pagina 225

Ds E. R. Postma,
Hizkia's begin

Pagina 226

Drs H. de Jong,
Over homofilie (3)

Pagina 227

Prof. C. Veenhof,
In memoriam G. Vissee

Pagina 228

D. W. L. Milo,
Vangt U wel eens slangen?J. J. Lakerveld,
De christelijk (middelbare)
school en onze jongens en
meisjes (3)

Pagina 330

Prof. C. Veenhof,
Rondom „Maassluis“

Pagina 231

Register Opbouw

OVER HOMOFILIE (3)

En daarom is onderscheiding nu zo broodnodig op dit gebied. Want het is gewoon stuitend om alle mensen, die gelijkgeslachtelijke aantrekking ervaren en die daar een door ethische regels ingeperkt gebruik van maken, met de smeerlapperij van Romeinen 1 en Genesis 19 (sodomie!) lastig te vallen. Immers, daar is bij hen niets opzettelijks aan. Zij hebben niet de natuurlijke omgang met de vrouw opgegeven. In deze beschrijving van Paulus herkennen ze zichzelf niet, want zij hadden nooit de natuurlijke omgang met de vrouw gekend. Op gegeven ogenblik, toen hun leeftijdsgenoten verkering kregen, begonnen zij, tot hun ontsteltenis meestal, te ontdekken, dat ze anders waren. Hoe dat kwam, of ze dat bij hun geboorte meegekregen hadden of in hun prille opvoeding, wat valt ervan te zeggen? Een gevolg van ons aller zonde — ja, maar ook zelf een zonde? — nee toch?

Het is voor ons mensen erg moeilijk gebleken, hier de goede onderscheidingen aan te brengen. Alle homofilie, zelfs de aanleg, werd in verband gebracht met de smeerlapperij van Romeinen 1. Het gevolg was: diepe gewondheid, angst en eenzaamheid (o, die eenzaamheid!) bij degenen die het betrof. Ze voelden zich uitgestoten uit de gemeenschap, vooral uit de christelijke gemeenschap en het alternatief was: of zwijgen over hun zo-zijn of de uitstoting aanvaarden en dan in de goot van Romeinen 1 terechtkomen: sodomie.

Maar we moeten leren onderscheiden. De verschillen zijn werkelijk te groot tussen enerzijds de perversiteit van een oververzadigde sex-cultuur en anderzijds de homofiel die in partnerschap met een goede vriend het monster van de eenzaamheid te lijf gaat en in eer en deugd een relatie probeert op te bouwen (onder begeleiding, helaas, van allerlei stemmen die zeggen, dat dat toch niet lukt).

Wij moeten onderscheiden. Het is voor de mensheid wel eens meer moeilijk geweest om bepaalde dingen in hun verschillendheid te leren zien. Neem nu de krankzinnigheid. Die is gedurende vele eeuwen binnen de christenheid voor duivelbezetenheid aangezien. Wat heeft dat de krankzinnigen-verpleging geremd! Ketens, dwangbuizen — en nog is het zo, dat iemand die in een inrichting gezeten heeft, haast geen kansen meer heeft in de maatschappij. God gebood, geloofde men, de harde aanpak van zulke weerzinwekkenden. Pas langzaam is hier meer licht doorgedrongen in de duisternis. Zeker, er bestaat ook nu nog wel duivelbezetenheid en mogelijk zelfs dat we daar in de naaste toekomst weer meer van zullen horen, maar niet alle krankzinnigheid is duivelbezetenheid. Langzaam zag men dat in.

Zal het zo met de homofilie ook gaan?

★ ★ ★

Misschien is deze vergelijking pijnlijk voor de betrokkenen. Zij zeggen: „Wij zijn niet ziek. Wij zijn normaal.” Maar dat lijkt mij een reactie-standpunt. Zoals meer gehandicapten dat hebben. Zij vrezen medelijden dat goedkoop is. Het zou anders zijn, als men echte solidariteit zou merken. Dan zou men het kunnen verdragen, als er gezegd wordt: homofilie is een afwijking.

Ze is dat inderdaad. Geen variant, zoals men wel zegt, maar deviant. Het voortbestaan van het menselijk geslacht moet ons te zeer ter harte gaan, dan dat we zouden kunnen spreken van een variant. Van den beginne is het alzo niet geweest. Dat valt ook nog hieruit op te maken, dat een homofiele vriendschap de volheid mist, die juist door de tweepoligheid van het mannelijk-vrouwelijk worden aangebracht. (Kan worden aangebracht, moet ik voorzichtigheids- en bescheidenheidshalve wel zeggen.) Deze tweepoligheid wordt in een homofiele relatie wel nagebootst, in die zin dat het meer mannelijke type het meer vrouwelijke type opzoekt, maar juist dit bewijst, dat men in de homofiele relatie de volheid niet vindt. Men behelpt er zich mee.

Een deviant dus. Maar juist hier roep ik de solidariteitsgedachte van het begin van de preek weer krachtig op. De één heeft deze deviant, de andere weer die. Wie is normaal? Wij samen vormen een geschonden mensheid, die zucht onder Gods toorn en zijn gevolgen. Niemand mag in het isolement van die toorn worden gezet. Uitgezonderd die ene, die daar zelf is gaan staan: Jezus Christus.

Maar als 't een afwijking is, is die dan ook te verhelpen? Ook dit is een open vraag. Er zijn er die er van afgekomen zijn. Wij moeten daarvoor

de ogen niet sluiten. Sterker: wij moeten, in het algemeen, beginnen met te proberen genezing te zoeken. Ik geloof dan ook dat als er een afdoende therapie gevonden zou zijn, de meeste homofielen die graag zouden aanwenden, omdat ze diep van binnen hun zo-zijn toch wel degelijk als een geweldige handicap ervaren. Denk eens aan het gemis van een gezinsleven.

Maar genezing, — het is zo'n teer onderwerp. Velen kunnen het woord niet goed meer horen, en zetten zich ertegen af. En dat is goed te begrijpen, want bij zeer vele zedemeesters staat die geneesbaarheid onder een zeer zware druk. Ze chanteren ermee. Je moet ervan te genezen zijn en anders... men wil dus in bepaalde kringen het wonder verplicht stellen en dat gaat niet. Daar bereikt men het omgekeerde mee. En het leidt tot wreedheden. Laten we intussen hopen, dat er zoveel mogelijk genezen worden.

★ ★ ★

Maar het belangrijkste van deze preek is, dat we leren onderscheiden en niet langer plompverloren iedere homofiel en iedere homofiel levende met Romeinen 1 aan boord komen. Dat is stuitend. Wij moeten de handen vrij krijgen en zij vooral moeten de handen vrij krijgen om te zoeken naar een goede 'prothese' voor dit gebrek.

Nog één keer die vergelijking met de geesteszieken. Door de onderscheiding tussen duivelbezetenheid en geestelijke gestoordheid is men een andere weg van benadering ingeslagen. Daardoor is in zeer veel levens meer licht gevallen. Zelfs kwam er voor sommigen een stuk maatschappelijke integratie.

Dit licht kan in nog veel groter sterkte dagen voor de homofielen onder ons. Laten we dat van harte hopen en met die hoop nu besluiten.

Als ze nu onder ons zijn, hebben ze misschien wel met angst en vrezen de behandeling van dit voor hen zo onheilspellende Schriftgedeelte tegemoet gezien. Dan ben ik blij voor ze, dat ze nu met iets hoopvol naar huis kunnen gaan. Wie had dat kunnen denken: bij de behandeling van Romeinen 1 een hoopvol perspectief voor homofielen! Moge de Here met hen zijn, hen zegenen, behoeden en bewaren. Hen bewaren ook voor de ontucht, zoals wij allen trouwens daarvoor bewaard moeten worden, „t zij in de heilige, huwelijks staat of daarbuiten.”

Amen.

Antwoordlied: psalm 134 : 1 en 3

Gij dienaars aan den HEER gewijd,
zegt zijn naam te allen tijd.
Gij die des daags zijn gust verwacht,
zegt zijn naam ook in de nacht.

Uit Sion aan den HEER gewijd,
zegene u zijn heiligheid.
Hij die hemel en aarde schiep,
Hij is 't die u bij name riep.

Dankgebed

Wij danken U, Here God, voor de gave der onderscheiding, waardoor dingen die eeuw in eeuw uit in elkaar gevlochten hebben gezeten, toch uit elkaar gehaald kunnen worden en bepaalde verschijnselen en gedragingen in de samenleving van een doem ontheven kunnen worden.

Sterk allen wier taak het is uw Woord te bedienen. Dat ze toch uiterst kritisch zijn ten aanzien van de lasten die ze de mensen opleggen, speciaal die lasten die zij zelf met geen vinger aan hoeven te raken.

Laat er ten aanzien van het hele seksuele leven een geest van ingetogenheid over ons komen, zodat de perversie geen vat op ons heeft.

Wij bidden U, dat ook seksuele minderheden een volwaardige plaats onder ons mogen ontvangen, zodat ze niet in het isolement komen. En zegen en sterk hen, die zijn uitgegaan om opening te brengen daar waar dat heilloze isolement reeds z'n verwoestend werk doet.

Zegen tenslotte het woord dat nu gesproken is. Vrijwaar het tegen misverstand en kwaadwilligheid, opdat mede door deze boodschap uw heerlijk rijk worde bevestigd.

In naam van Christus, de gezegende.

Amen.

In memoriam Gerrit Vissee

Wat wij sinds zijn opneming in het ziekenhuis van Hardenberg vreesden is geschied: Gerrit Vissee is gestorven. Hij is de eeuwige rust ingegaan. En nu vroeg de redactie van Opbouw mij iets over hem te schrijven. Ik durfde niet weigeren. Maar het valt mij moeilijk. Ik zou liever ergens stil gaan zitten om dit schokkende gebeuren te verwerken. Om te denken aan het zeer vele dat hij heeft gedaan, wat hij heeft gegeven, wat hij voor allen die met hem in een sympathetisch contact kwamen is geweest.

Ik weet nog niet wat ik schrijven zal. Er komt zoveel in mij op als ik aan hem denk. Zoveel belangrijks, zoveel moois en goeds.

Nooit vergeet ik onze eerste ontmoeting. Dat was na een „dies” van het studentencorps in Kampen. Vissee en Verkuyll waren daarbij als afgevaardigden van het Corps van de V.U. Tot laat in de nacht hebben we toen gepraat. Of liever: hij praatte en ik luisterde. Hij vertelde van de colleges van Vollenhoven! Met zijn fabelachtig geheugen kon hij wat hij gehoord had nagenoeg letterlijk weergeven. Nog hoor ik het: het beste is Vollenhoven als hij zijn betoog onderbreekt, zijn bril afzet en opmerkingen maakt die een verrassend licht werpen op Schriftuitspraken en soms perspectieven openen die een beslissende invloed uitoefenen op je denken en leven en je gelukkig maken! Een méér dankbare leerling dan Vissee kan Vollenhoven niet hebben gehad.

Een andere onvergetelijke herinnering heb ik aan het berichtje uit „De Standdaard” over Vissee's intree — als candidaat — in Nes en Wierum. Het waren niet meer dan een paar regeltjes. Maar de intretekst trok mijn aandacht. Die was een fragment uit Nehemia 8. Welk dat was weet ik niet meer precies. Het gaat in dat hoofdstuk over Ezra die op een speciaal daarvoor gemaakte hoge houten stoel stond om voor het volk het „boek der wet” te openen. En dan komt er dit: En zij — leerlingen van Ezra en levieten — „lazen in het boek, in de wet Gods duidelijk, en de zin ervan verklarend, zo maakten zij dat men het verstond in het lezen”. Vaak heb ik als ik Vissee hoorde preken aan deze intretekst gedacht. Zou er een meer geschikt woord bedacht kunnen worden om zijn prediking te typeren dan dit?

Maar heel bijzonder heb ik Vissee leren kennen in de tijd van de „vrijmaking”. De „bezwaarden” kwamen in die dagen bijeen onder leiding van Vollenhoven en Dooyeweerd. Op initiatief van Vollenhoven werd besloten de dogmatische kwesties waarover het toen ging te bestuderen. Holwerda, Dam en ik kregen de opdracht de leerbesluiten van 1905 te bekijken. En Vissee kreeg zich de taak toegewezen na te gaan wat de belijdenisgeschriften en de liturgische formulieren over verbond, belofte en doop zeggen, dat te analyseren en kort samen te vatten. In enkele dagen schreef hij daarover toen een nota, zo voortreffelijk, dat iedereen er over verbaasd was. Toen vooral ontdekte ik over welk een grote Schriftkennis, scherp onderscheidingsvermogen en theologisch inzicht Vissee beschikte.

Bij de vrijmaking ging Vissee zijn geheel eigen weg. Hij behoorde in geen enkel opzicht tot hen voor wie deze er een van „glorie en victorie” was. Hij heeft inderdaad geworsteld om de eenheid te bewaren. Hij ging zijn weg nadat hij uitgeworpen was met een bloedend

hart. En — misschien wel dáárom — volgde hem de gehele gemeente van Leerdam.

In Kampen kwam de predikant-theoloog-schrijver Vissee tot volle ontplooiing. Kampen werd zijn stad — en is dat gebleven. Daar vond hij een gemeente die, globaal genomen, zijn prediking waardeerde — en verstond. En daar ging hij schrijven. Ik geloof dat ik niemand te kort doe als ik zeg dat hij als scribent onder al zijn collega's bovenaan stond. Als hij zijn pen opvatte was alles wat hij op papier zou zetten in zijn geest kant en klaar. Hij schreef zijn artikelen — evenals zijn preken — in één ruk. In zijn copij stond nooit één doorhaling. Zo werden zijn geestige D.E.C.-stukjes geboren. Vol humor — maar nooit bitter; ironisch, maar nooit sarcastisch. Hij doorzag de domheid, dwaasheid, ijdelheid, opgeblazenheid die ook in het kerkelijke leven soms welig tierden tot op de bodem en signaleerde ze met een milde glimlach. Maar ten opzichte van onwaarachtigheid en onrecht was hij onverbiddelijk. En zo publiceerde hij in „De Reformatie” en „Opbouw”. En in het Kamper Kerkblad — hoevelen abonneerden zich daarop om hem! In „de Poortwake” plaatste hij zijn „Brieven aan Willy” die bij een enquête veruit de meest gewaardeerde rubriek bleek te zijn. Vissee leverde referaten die blijvende waarde hebben. Hij was een merkwaardig theoloog. Men zal in zijn studiën niet veel citaten vinden. En ook geen uitgebreide literaturopgave. Als hij zich met een thema bezig hield „broedde” hij er op. En geleid door zijn grote, diepe Schriftkennis, zijn spitse, heldere denken en zijn voortreffelijke taalbeheersing, vloeiden er fraaie opstellen uit zijn pen. Het spijt mij zeer dat nooit een selectie van zijn artikelen werd uitgegeven.

In de kerk van Kampen was Vissee een dominerende figuur. Niet omdat hij dat zocht, maar eenvoudig vanwege zijn capaciteiten. Niemand doorzag kwesties zo scherp als hij. Niemand kon zo helder en raak formuleren wat besloten was en geschreven moest worden. Daarbij bezat hij een grote mate van wijsheid. Ik wil daarvan een paar voorbeelden noemen. Eens maakte een broeder het de kerkeraad lastig over de voorlezing van de wet! De predikanten lieten daarbij nl. de zin: „Toen sprak God al deze woorden, zeggende” weg! Ten slotte schreef Vissee in opdracht van de kerkeraad een lange brief waarin hij aantoonde dat de broeder volkomen ongelijk had. Maar de brief eindigde ongeveer zo: Over za-

ken als deze maakt men in de kerk evenwel géén ruzie en daarom zal die inleidende zin van de wet er voortaan door de predikanten bij worden gelezen. Een broeder die zich met een uitvoerig schrijven tot de kerkeraad wendde met een „klacht” over een preek kreeg ongeveer dit te horen: De kerkeraad is van mening dat u zich me teen „klacht” over een preek tot de desbetreffende predikant dient te wenden. Alleen over een „aanklacht” tegen een predikant kan en moet de kerkeraad oordelen. Toen in het bijzijn van de Kamper predikanten in een gemeentevergadering van de Chr. Geref. Kerk over kanselruil werd gesproken, merkte een broeder op dat in de Nieuwe Kerk vanaf de preekstoel zou zijn gezegd dat als door de Here Jezus een brief aan de kerk van Kampen zou worden gezonden deze geadresseerd zou zijn aan de kerk van de Broederweg. Vissee sprak even met zijn collega's en zei toen ongeveer het volgende: Wij weten natuurlijk niet alles wat er ooit vanaf die kansel heeft geklonken, maar wij hebben zo'n dwaasheid nooit gedebiteerd! Als Jezus een brief naar zijn kerk in Kampen zou zenden zou die ongetwijfeld bestemd zijn voor allen die in Hem geloven als hun Zaligmaker. Maar ik wil hier toch nog wel wat bijzeggen: als Jezus Christus zo'n brief naar Kampen zond zou ongetwijfeld de inhoud het belangrijkste zijn! En wat zou die wezen? Zouden we dan misschien iets te horen krijgen als de gemeente van Laodicea?

Ik zou zo nog wel een poos verder kunnen gaan. Er is zoveel te vertellen over Vissee's persoon en werk. Maar dat alles is toch het voornaamste niet. Het raakt allemaal min of meer alleen de „buitenkant” van zijn leven. Het voornaamste en beslissende is dat hij zijn Meester en diens gemeente heeft liefgehad en met alle krachten en gaven heeft gediend. Ongetwijfeld had ook hij zijn zonden en gebreken. Maar hij kende die — dat weet ik. En hij vocht er tegen — dat weet ik ook. Maar hij is in al de jaren van zijn ambtsbediening toch „trouw” geweest door Gods genade. En — ook dat mag ik niet onvermeld laten — hij heeft ten volle zijn aandeel gehad in „het lijden om de kerk”. Zou er één vrijgemaakt predikant zijn die zo misduid en verguisd is als hij? Tweemaal is hij uit de gemeenschap der kerk gestoten. Het heeft hem meer verdriet veroorzaakt dan buitenstaanders vermoeden. Ik heb hem meermalen horen verzuchten: hoe is het mogelijk dat leden van de gemeente, dat broeders en zusters met wie je van hart tot hart hebt gesproken, die je in verdriet en moeite hebt opgezocht, je van de éne op de andere dag als herder verwerpen? Maar — en dat mag toch óók gezegd worden: hij heeft ook zeer veel liefde ontvangen. Met innige dankbaarheid liet hij ons bij ons laatste bezoek aan hem het pak brieven en kaarten zien dat hij tijdens zijn laatste ziekten van broeders en zusters had ontvangen.

En nu heeft hij zijn loop onder ons voleindigd. Niet lang voordat hij voor goed buiten kennis raakte bezocht ds Mulder hem. Opeens herkende hij die, met blijde verrassing. Ds Mulder zei: „Gerrit weet je nog dat je tegen Carel (Lindeboom) vlak voor diens heengaan zei: „Carel, je hebt niet de strijd goed, maar wel de goede strijd gestreden.” Ben je er nu ook door Gerrit?” En toen kwam duidelijk en klaar als antwoord: „God zij gedankt, ja.” En wat zullen we nu anders doen dan de HEERE danken voor wat Hij in Gerrit Vissee zo lang heeft geschonken — en denken, christelijk denken, aan zijn vrouw en kinderen die deze man en deze vader wel zéér, zéér zullen missen?

C.V.

Vangt U wel eens slangen?

Dat is een gekke vraag. Natuurlijk doet u dat niet. Althans niet zo vaak. En zeker maakt u er geen gewoonte van om slangen te vangen. Maar als het ooit op uw weg mocht komen wete u, dat het vangen van inheemse slangen verboden is. Zowel de adder als de ringslang, als de gladde slang zijn tegenwoordig beschermd: u moogt ze niet vangen of doden. Andere slangen dat de drie genoemde komt u vrijwel niet in ons land tegen; worden trouwens ook niet beschermd. Een enkele maal komt in een wagon bananen de kleine giftige bananenslang mee. Dat is een hele schrik. En eenmaal vertelde me een vriend, dat hij op het toenmalige eiland De Beer in de Maas een reuzenpython had gezien. Hoe kwam die daar? Vermoedelijk uit een vliegtuig, dat deze soort slangen aan dierentuinen wilde leveren; maar dat zich van het dier had ontdaan voor de kust toen het vernam dat de douanekust niet veilig was... Zo is de hypothese en niemand vecht die aan.

Bij ons komen van tijd tot tijd slangen voor. Schrik maar niet: de adder is hier zelden, al werd H.K.H. de vrouw er eens door gebeten in onze eigenste tuin. Wat hier vaker voorkomt dat is de ringslang. En de ringslang, die gewoonlijk bij of in het water leeft, is een beschermd en nuttig diertje, dat bovendien bijzonder aantrekkelijk en schoon is.

Nu ja, diertje... hij kan tot twee meter lang worden. Maar meestal beloopt de volwassen lengte iets rond de meter. En dat is nu ook weer niet zo'n monster, dat u er van wakker ligt.

—o—

Toch zouden wij er niets tegen hebben, wanneer die ringslangen nu eens een andere woonplaats gingen opzoeken. Want we zijn ze liever kwijt dan rijk. In de natuur loopt alles volgens zekere regels: eten of gegeten worden. Maar waar de mens heerst, moet hij wel eens ingrijpen: om de verstoorde orde te handhaven, of ook om de levensruimte van de mens leefbaar te houden.

Met de adder zit dat zo. Wanneer u die in zijn „eigen” omgeving vindt, in de heide, in de buurt van vennen; liefst op een warme dag, liggend in het zand of geslingerd rond de voet van een boom — daar is de adder mooi en nuttig en goed. Laat hem met rust. Hij doet goed werk: eet veel ongedierte op. Maar vindt u de adder in de eigen tuin, op het erf, tussen uw planten... ruim hem dan op, zou ik u willen raden. Of verplaats hem, als u niet met de wet in strijd wilt komen.

Iets dergelijks is het met de ringslang. Treft u die in vennen, sloten, plassen aan — laat het dier rustig leven. Het werkt mee aan het natuurlijk evenwicht en is een schoon stukje schepping. Het heeft al niet veel gelegenheid meer om te leven; vandaar die bescherming.

Maar bij ons ligt dat even anders. In onze tuin onderhouden we een nette vijver, van enkele tientallen vierkante meters. In die vijver staan waterplanten, leven goudvissen, salamanders, kikkers (de groene rana veridissima als u het precies weten wilt en de bruine kikvors) schrijvertjes, watervlooien, roofkevers, allerlei larven; daar vliegen ook de waterjuffers en de libellen; daar baden de vogels, daar drinken de dorstigen, daar spiegelen zich Gods schone en levenslustige schepselen. En zo zwemmen en zonnen daar eveneens de ringslangen.

Kom je op een mooie warme dag over het gazon naar de vijver wandelen, dan plonst er een het water in en zwemt kronkelend, als een paling, weg. Of, als je stilletjes aansluit: blijft er een in het zonnetje liggen slapen.

Wel leuk om naar te kijken. Toch niet leuk, om zo vlak bij je huis te hebben. Het bewijst dat het op de Veluwe nog landelijk wonen is — maar dat geloven we zonder dit bewijs toch wel.

De laatste jaren trok er zo nu en dan een ringslang uit de droge bossen naar het water in onze tuin. Dieren ruiken het water van verre. We vonden er wel eens een. Ruimden ook wel eens een op, toen het nog niet verboden was. Hebben er enkele malen een op sterk water gezet: slang op sap. Maar ze hadden al voor nageslacht gezorgd! Elk jaar vinden we nieuw broed, van dat soort van dertig centimeter lang; dan een soort van vijftig tot zestig centimeter. En een enkele maal een dikkerd, die boven de meter komt.

Dat wordt toch al te gezellig. Daar moet wat aan gedaan worden. Gelukkig hoeven we ze niet te doden: we weten een oude vriend, die de slangen graag in zijn vijver los laat en zich daar rustig bij voelt. Sommige mensen houden gewoon van slangen. We spraken eens iemand, die bij voorkeur in het reptielenhuis van een diergaarde kwam: die hield van pythons. We lazen eens van een dame, die een slang als versiering om haar hals draagt! Ons niet gezien in haar nabijheid.

—o—

Het vorig jaar hebben we enkele ringslangen gevangen en aan onze oude vriend geschonken. En dit jaar... och arme. Het is midden juni en we hebben er al vier gevangen. Allemaal netjes overgebracht naar betere omstandigheden.

Waarom eigenlijk? In de eerste plaats om de goudvissen, waar voortdurend jacht op gemaakt wordt. Goudvissen uitzetten en verzorgen, alleen om ze door een ringslang te laten opvreten, lijkt me nog erger dan door een reiger gepruimd te worden. Maar voorts ook om de kikvorsen, zo de groene als de bruine. Die worden zeldzaam, de leuke kwakertjes. Onze oude vriend weet ze ruimschoots te zitten en levert ons zo nu en dan een kleine oogst. En dan ruimen we de ringslangen ook op om het evenwicht in de rest van onze waterfauna te behouden. Eigenlijk ook een beetje om ons eigen evenwicht te bewaren. De schrik voor straf wegens het vangen en onder zich houden van beschermde slangen kan nooit zo erg zijn als de schrik, die u om het hart slaat wanneer zo'n klein monster bezig is een kikvors naar binnen te werken.

Nu, die schrik beleefden we een dezer dagen. HKH kreeg de ingeving,

J. J. LAKERVELD — EMMELOORD

De christelijk (middelbare) school en onze jongens en meisjes (3)

Opdracht voor gezin en kerk

In het vorige artikel hebben we beweerd, dat het terugwinnen van een beschermd eigen levensterrein met eigen organisaties en instituten en waar we veilig zijn voor aanvallen van buitenaf een onmogelijkheid is. Zo'n afgesloten gereformeerde wereld is ook geen wenselijkheid, omdat die strijdig is met wat de Here van ons mag verwachten in de nachtelijke tijd.

In plaats van voor eigen scholen, hebben we ervoor gepleit de kinderen in het gezin te begeleiden, ze voor te bereiden op wat ze te wachten staat. Nog belangrijker is, dat ze thuis het kind-zijn van de Hemelse Vader leren beleven.

Dat zal voor ons als ouders betekenen dat we moeten nagaan of we zelf wel het goede voorbeeld geven; of ons geloof niet slechts een fraai stukje franje is aan ons levenskleed, maar het alles beheersende. Veel jongeren eisen (op dit punt terecht!) radicaliteit.

Geloven van maandag tot zaterdag

Wat is geloven in de dagelijkse praktijk? In liefdesverhouding met de Here leven, wat betekent, dat die verhouding een rol moet spelen in al ons doen en laten. De kinderen moeten in het gezin merken, dat ze hier met een realiteit te maken hebben, dat die band met de hemelse Vader echt bestaat, dat we bij alles wat we doen ons er rekenschap van geven of we de Here er verdriet mee doen of er blij mee maken. Onze kinderen moeten aan ons merken dat de Here er „bij” is, de hele dag. Dat Hij bij ons aan tafel zit en dat Hij meegaat, als we straks de deur uit gaan.

We zullen ons moeten bezinnen

op onze omgang met de Here. Dat is geen kwestie van godsdienstplichten volbrengen, maar een band met de Here onderhouden. Dat betekent bij voorbeeld, dat we niet uit gewoonte maar weer eens een kapittelje lezen, als onderdeel van het dessert, maar dat we samen, dat is met allemaal een bijbel voor ons, een stuk echt in ons opnemen, eventueel bespreken. (Altijd zorgen dat iedereen er wat van meepikt. Als er kleine kinderen bij zijn aan tafel dus geen Efeze lezen of Jesaja, maar historische stof en erover praten! Als we te moeilijke stof nemen, werken we zelf in de hand, dat de kinderen het bijbelles gaan zien als iets waar je toch niet veel van begrijpt, maar wat je nu eenmaal

dat er wel weer eens een ringslang aan het werk kon zijn. We gingen kijken en zagen prompt een exemplaar met een klein formaat kikker in zijn wijd opengesperde muil. De kikker wuifde traag met een pootje, scheen niet in staat er veel drukte over te maken. Zijn kop was verdwenen, zijn schouders waren binnengehaald en het zwaarste deel moest nog komen. De slang werkte geconcentreerd op het binnenhalen van de buit: dat gaat met ongelijke kaakbewegingen, zodat een levende prooi hand-over-hand wordt ingepalmd. Toen mijn hark hem voorzichtig maar nadrukkelijk van de waterkant weghaalde, om hem in een emmer te krijgen, liet de slang zijn prooi onmiddellijk los.

De slang kwam zonder veel plichtplegingen in zijn emmertje water terecht. Dat is een deel behendigheid, een deel moed en twee delen sportiviteit. Maar de kikker plonsde blij in het water, kwam na een minuut nog even op de oever terug (als om te bedanken!) en verdween toen weer.

Nauwelijks was deze slang binnen of een tweede meldde zich: een verwaarloosd groot reptiel, dat zandkleurig door het water zwom, onder waterplanten verdween, elders weer opdook, de hark behendig ontweek om dan van een andere plek met grote ogen naar ons te staren. Dat gaf veel haken en ogen. Zulke oudere knapen zijn listiger dan al het gedierte des velds. Ze laten zich niet tussen duim en wijsvinger nemen. Ze zijn onder geen hoedje te vangen.

Niettemin, hij kwam binnen. Onbeschadigd uiteraard — want dat zijn de twee delen sportiviteit voornoemd. En toen werd onze oude vriend gebeld: kom, zie en pak ze mee!

Hij kwam, de slangenmens. Keek, keurde en lachte. Dat was een goede

vangst: de dieren moesten hier niet blijven en hij wist er wel een geschikt plaats voor. Hij wilde ze meteen wel empôcheren.

Dat ging bij de eerste, het kleine dier. Maar toen hij de tweede wilde aanpakken, snel achter de kop doen die deskundigen dat, liep het fout. Hij greep mis, kreeg bijna een beet in zijn vingers, moest het snelle monster met zijn voet en hak klem zetten, greep keer op keer mis, liep rood aan van inspanning en kreeg eindelijk de staart in handen. Die hief hij snel op en de slang bleef onbewegelijk, star hangen. De lengte beliep ver over een meter. En het gewicht was te groot, om het dier lang vast te houden.

Toen ook deze veilig was opgeborgen maakte onze oude vriend ons een compliment. Jullie bent moediger dan ik dacht, zei hij. Het vangen van slangen is niet eenvoudig en deze grote joekel was bijzonder bijterig: had zijn muil wijd open. De beet is dan niet giftig — het komt goed aan!

Boeiend en intrigerend is de slang. Altijd geweest. Van het begin van de schepping speelde de slang een weerzinwekkende rol. En altijd is het een listig en onsympathiek dier geweest. Want buiten Genesis speelt ook bij heidenen de slang een weerzinwekkende rol: symbool van het gevaar, het mysterie, ellende, ziekte en dood.

De slang is in ons land beschermd. U mag hem dus niet vangen. Maar als u hem in de tuin tegen komt — wel, loop even een eindje om en vergeet het.

Tenslotte nog een extraatje. De dag, nadat we de beide voornoemde slangen hadden gevangen, belde onze jongste op. Ze zei: ik droomde vannacht zo naar; ik droomde, dat u een levende slang had gevangen!

moet uitzitten.)

Het betekent ook dat we niet maar een gebed opzeggen, maar samen overleggen waarover gebeden zal worden, waarbij ook de kinderen om beurten voor gaan, dat we niet alleen bidden voor anderen, maar ook mééleven met die anderen; de kinderen leren oog te krijgen voor de nood van de naaste dichtbij en ze ook daadwerkelijk daarin betrekken.

Het betekent misschien, dat we in ons gezin tot de conclusie moeten komen, dat we te veel aan het materialisme toegeven.

Probeer bijbels licht te laten schijnen over de dingen van de dag. Wees de school vóór. ¹⁾

Blijdschap

In dat alles moet blijdschap de grondtoon zijn en de bóven-ton voeren. Ik noemde dat al eerder en niet zonder reden. U weet dat veel vooraanstaanden in onze samenleving vroeger gereformeerd geweest zijn. De schrijver Jan Wolkers is zelfs door Prof. K. Schilder gedoopt. Hoe hebben mensen als hij hun afkomst zo kunnen verloochenen? Het milieu dat hij de rug toegekeerd heeft, en je vindt dat bij andere schrijvers ook, tekent hij als burgerlijk, bekrompen, vooral somber. God is de strenge rechter, angst voor de hel jaagt de gelovige het smalle pad op, van liefde is geen sprake. Jan Wolkers heeft het vaak over God, maar de Here Jezus wordt zelden genoemd.

Wij zullen dit wel een vertekende beschrijving vinden. En toch... Dat we van nature geneigd zijn God en onze naaste te haten; dat we onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle kwaad, ligt ons voor in de gereformeerde mond. Hebt u de tekstverwijzingen bij deze catechismusuitdrukkingen wel eens opgezocht? Zowel in Titus 3:3, als in Ef. 2:3

staat: „vroeger waart gij”, nl. toen u de Here Jezus nog niet als uw verlosser aanvaard had. Wij mogen nu niet meer gebukt onder de zonde leven. Want de Here ziet mij niet meer als een zondaar, maar als een rechtvaardige. Vergelijk Rom. 5:1: Wij dan gerechtvaardigd door het geloof, hebben vrede met God. Zondag 23, H. Cat. „Wat baat het u, dat u dit gelooft? Dat ik rechtvaardig ben voor God”.

Ik ben wel bekwaam tot enig goed, doordat Christus in mij leeft. Gal. 2:20.

Ik kan met Gods kracht vechten tegen mijn slechte neigingen, want ik ben met Christus gekruisigd en in een nieuw leven opgewekt. Rom. 6:11, 2 Cor. 5:17.

„Gij zijt niet meer naar het vlees, maar naar de Geest.” Rom. 8:9. „Leef dan naar de Geest.” Het meisje en de jongen die in zo'n klimaat hebben leren leven kunnen de eenzijdigheden en onwaarheden van Jan Wolkers, Martin Hart en anderen ontmaskeren. Die weten dat het een leugen is, als op school beweerd wordt dat het maar een benepen, bekrompen, sombere boel is in een gezin waar men nog ouderwets bijbels leeft. Sprekende en werkende vanuit een levende relatie met de Levende God kunt u uw kind met wat meer vrijmoedigheid naar school en de wereld in sturen.

En de kerk?

Wat over het gezin gezegd is, geldt met de nodige aanpassingen eveneens voor de kerk. Ik noem enkel dingen: ²⁾

— Ook t.a.v. de kerkdienst stellen jongeren de vraag naar de zin ervan, niet slechts in het algemeen, maar ook per keer. Die vraag is m.i. legitiem. Als de Here ons de vrijheid en de gelegenheid geeft, om kerkdien-

sten te houden, zal Hij willen dat die tijd uitgebuit wordt, d.i. zo zinnig mogelijk besteed wordt.

— De predikant moet zich bewust zijn van het bestaan van de kloof tussen het leven op school (en van veel werkende en t.v.-kijkende jongeren en ouderen) aan de ene kant en de gereformeerde wereld van waaruit hij als dominee spreekt aan de andere kant. De dominee die zijn bidstondpreek begint met: „Konden we dit uur maar doen alsof we niet leven in de materiële geborgenheid van de welvaartsstaat” heeft oog voor die kloof. Ik bedoel niet dat de problematiek in iedere preek ter sprake gebracht moet worden, maar wel dat de predikant altijd met de genoemde situatie rekening moet houden.

— Misschien hebben de jongeren de kerkdienst harder nodig dan de ouderen, omdat zij het juist zijn, die met veel vragen zitten, die om een bijbels, geloofsantwoord schreeuwen.

— Het echte beleven van de liefdesrelatie met de Here zal in de kerkdienst vooral via de dominee moeten komen. Hij moet niet praten over, maar vanuit zijn geloof. Zijn geloof moet als het ware meekomen met zijn woorden.

— Laten we proberen te voorkomen dat de kerkdiensten uit de jeugd in de herinnering voortleven als de gelegenheden waar je leerde stilzitten en een stroom van woorden over je heen te laten gaan zonder er een van te horen.

— De catechisatie. Alstublieft, dominees, levend geloof en evangelisch onderwijs, aangepast

aan de specifieke problemen van de jeugd, waarin meeklinkt de blijdschap over het nieuwe leven waarin we staan. Denk aan de 600! ³⁾

— Fijn is dat in een aantal gemeenten de jongeren-evangelisatie via boekentafels en koffiebars op gang komt. Verfrissend en ter navolging.

Andere mogelijkheden?

Misschien moeten we enkele andere mogelijkheden uitproberen. Het lijkt zinvol om voor schoolgaande jongeren en/of hun ouders vormingsweekenden of -weken te organiseren, waar de deelnemers „materiaal” in handen krijgen om zich te kunnen verweren tegen allerlei theorieën en schoolwijsheid. Waar hen b.v. duidelijk gemaakt wordt, dat er ook wetenschappers zijn die nog geloven dat de Here alles geschapen heeft. ⁴⁾

Op de Opbouwvergadering waar dit onderwerp besproken werd werd zelfs het voorstel gedaan om te trachten te komen tot een soort studiebegeleiding van scholieren, zoals die er nu is voor de theologische studenten.

In de regio Zwolle is een jaar of wat geleden een paar keer een studiedag voor leerlingen van middelbare scholen gehouden. Organisatoren en deelnemers waren er erg enthousiast over, maar een vervolg hebben die dagen tot nu toe niet gehad.

Taak voor Opbouw?

Op een Opbouwvergadering niet even in de richting van het blad zelf kijken, zou een schone kans voorbij laten gaan zijn, want het blad kan meer dan tot nu toe het geval is, een machtige handreiking zijn voor zowel ouders als jongeren. Dit geldt zowel ten aanzien van de onderwerpen als van

de vorm waarin de artikelen gegoten worden.

De inhoud

Onderwerpen waaraan ik denk (in willekeurige volgorde): Liturgie en kerkdienst - sexualiteit - schepping/evolutie - inspiratie/schriftgezag - televisiegedrag - zondagsviering - de wet - wijze van geldbesteding - het lijden - het gezag op zich (in de geest van de artikelen van Dr Jongeling hierover) - milieubescherming - kerkdienst en jeugd - popmuziek - boekbesprekingen/leesbegeleiding - armoede/rijkdom - verhouding tot de verre naaste - persoonlijke bijbelstudie. Behalve de aard van de artikelen is van groot belang de geest van waaruit geschreven wordt, die m.i. bepaald moet worden door de positieve BLIJDE levensvisie van door God verlorene mensen. Ik wil niet beweren dat die geest afwezig is, maar ik dacht wel dat die hier en daar wat nadrukkelijker zou moeten uitkomen.

De vorm

Tot welke groep lezers richt Opbouw zich? Moet het blad niet goed leesbaar zijn voor het gemiddelde kerklid? Wordt in een aantal gevallen dan niet veel te hoog gemikt? Ik kom artikelen tegen op mijn eigen vakgebied. Zeer interessant, maar ten onrechte opgenomen lijkt mij. Er is een categorie ouders met weinig schoolopleiding en veel behoefte aan informatie. M.i. schiet Opbouw ten opzichte van hen te kort. Zo'n artikel als van Prof. Veenhof over Evangelie en Marxisme n.a.v. een interview met Ter Schegget⁵⁾ zou en voor ouders en voor jongeren eigenlijk „vertaald” moeten worden. Het is een artikel, dat erg veel materiaal geeft over de onverenigbaarheid van christendom en marxisme en dat dus rechtstreeks inspeelt op de problematiek die op de scholen aan de orde gesteld wordt.

Een opmerking tussen haakjes

(Moet Opbouw niet een belangrijker functie gaan vervullen binnen onze kerken? Het is het enige landelijke blad dat we hebben. Algemeen-christelijke dagbladen, die echt welwillend geïnteresseerd met oog voor de situatie de gebeurtenissen bij ons volgen en begeleiden, zijn er niet. Licht hier misschien een taak voor Opbouw? Een mogelijkheid zou zijn een pagina te vullen met journalistieke artikelen. Bij voorbeeld een eigen conventsverslag (dat krijgen we nu meestal in de vorm van een persschouw. Een ander voorbeeld: in de kerkelijke berichten konden we lezen, dat Oegstgeest en Groningen passief kiesrecht voor vrouwen willen invoeren. Waarom daar niet iemand heengestuurd om met een kerkeraadslid (-leden) te praten, om d.m.v. deze vraaggesprekken met erbij betrokken personen een verslag te kunnen geven? In het kader van ons onderwerp denk ik aan gesprekken met b.v.

jeugdouders en jongeren zelf uit gemeenten waar bepaalde activiteiten gelukt zijn. Wie weet hoe dat andere jongelui stimuleert.)

Opdracht

Broeders en zusters, ik ben me ervan bewust, dat ik heel wat over hoop gehaald heb. Er zijn veel dingen genoemd, die een verzwarende van uw taak inhouden, maar er staan ook belangrijke zaken op het spel: het gaat niet alleen om het behoud van uw kinderen, maar ook om de wijze waarop zij straks als leesbare brieven van Christus hun taak in de maatschappij zullen vervullen, dat is om de eer van onze God.

¹⁾ Zie verder de artikelen van G. J. Vrijmoeth in Opbouw van 20 juni 1975 en 27 juni 1975.

²⁾ In het najaar hoop ik uitgebreider op deze zaak in te gaan.

³⁾ Zie het tweede artikel in deze reeks in Opbouw van verleden week.

⁴⁾ Als we dan toch iets „eigens” willen hebben, is een vormingscentrum m.i. het meest zinvol: het biedt zo veel mogelijkheden voor zo veel groepen.

⁵⁾ Zie Opbouw d.d. 12 december 1975.

C. VEENHOF — KAMPEN

Rondom „Maassluis”

Onze lezers hebben zonder twijfel in het nummer van de vorige week met meer dan gewone aandacht de waardige, ootmoedige verklaring van de kerk van Maassluis gelezen. En als het hun daarbij verging als mij hadden ze daarna eerder de neiging om te gaan huilen dan om daarover blij te zijn!

Natuurlijk, zonder enige uitzondering zullen de buiten-verbandse kerken de kerk van Maassluis van ganser harte in haar gemeenschap ontvangen.

En natuurlijk zullen allen, maar vooral zij die zelf één of zelfs twee keer de „kerkelijke weg” welke tot uitstoting of schorsing leidt, hebben afgelopen, zich er over verheugen dat aan de moordende martelgang voor ds Van Tongeren, zijn kerkeraad en zijn gemeente een eind is gekomen. Maar dit is bij mij en ik weet zeker bij velen niet de dominerende stemming na het lezen van het bewogen en ernstige stuk van de Maassluisse kerk.

Nee, elke keer als je de gang van zaken met die kerk overweegt komt onweerhoudbaar de vraag bij je op — en ik zeg het volgende in volle ernst: hoe is dit in Gods Naam mogelijk geweest?

Ik ken ds Van Tongeren al dertig jaar en als er één gereformeerd is dan is hij dat. Ik weet ook wel

iets af van zijn kerkeraad en zijn gemeente. En dan zeg ik het wéér: hoe is het in Gods Naam mogelijk dat men deze, en dan op de wijze waarop dit geschied is, uit de gemeenschap van de kerken heeft uitgestoten?

In een gesprek dat ik eens met één van de voornaamste uitstoters van de synode van Hoogeveen voerde heb ik eens gezegd: Jij en ik zullen eenmaal voor de rechterstoel van Christus verschijnen en we zullen daar staan als arme zondaren, die rekenschap moeten afleggen van al onze daden. Zou je het dan kunnen verantwoorden dat je een reeks kerken, een reeks broeders in de bediening des Woords hebt uitgestoten? Zou je dan durven zeggen: „In Uw naam hebben we die kerken en dienaren des Woords als trouwelozen uit de gemeenschap van Uw kerk gejaagd en ze de woestijn in gedreven?”

★ ★ ★

Ik heb in de jaren die voorbij gingen nog al eens contact gehad met ds v. Tongeren.

We ontmoetten elkaar een enkele keer op vergaderingen. En we hebben ook af en toe op andere wijze van gedachten gewisseld. Laat ik er om alle legende-vorming te voorkomen bijzeggen dat ik **nooit**, noch rechtstreeks, noch zijdelings, hem heb aangemoedigd of ook maar gesuggereerd, zich bij de buitenverbandse kerken aan te sluiten! Integendeel, ik heb hem steeds opgewekt dat **niet** te doen, maar de strijd tegen dat monstrueuze „wegroepingskerkrecht” vol te houden. Een „kerkrecht” waarvan hij ten slotte ook zelf het slachtoffer geworden is! Een „kerkrecht” dat zonder meer onchristelijk en kerkverwoestend is. Zoals ik zei, ik heb meermalen contact met ds v. Tongeren gehad in de voorbije jaren. En daarom weet ik met hoeveel **ernst**, met hoeveel **oprechtheid** hij geprobeerd, geworsteld heeft om de band met de zusterkerken te bewaren. Maar het heeft niet gebaat. Niet hij en zijn kerkeraad, maar de zusterkerken, in de ban van keiharde, kerkelijke vergaderingen, hebben dat gedaan.

Ik weet dat er massa's zijn onder de „binnenverbanders” die het met deze gang van zaken **niet** eens zijn. Die er een onrustige consciëntie van overhouden. Maar het is net gegaan als in 1944: de diehards wonnen het!

Ook in de kerk winnen de „Jakobijnen” het meestal van de „Girondijnen”.

★ ★ ★

Wat aan dit gebeuren een bizonder en somber accent geeft is de situatie waarin volk en kerk zich momenteel bevinden.

Ik hoef daarvan niet veel te zeggen: ieder ziet dat in eigen omgeving. De rechtsorde waarin een volk alleen leven kan, wordt al meer ondermijnd en hoe het in de kerken gaat is voor ieder evident! En uitgerend nu vindt deze uitstoting plaats.

Ik vraag me dikwijls af: slaat Gods oordeel in heel die „gereformeerde wereld” in? Komt zijn

toorn over ons vanwege onze hoogmoed, zelfingenomenheid, onze **feitelijke onwil** om met **allen** die de Heere Christus in onverderfelijkheid lief hebben werkelijks gemeenschap te oefenen? Zijn wij niet altijd weer bezig de kudde van Christus naar ons eigen hokje, naar ons eigen stalletje te lokken in plaats van samen te komen in de éne schaapskooi waarin Christus zijn schapen verenigen wil?

Algemeen is er de obligate jammerklacht over de kerkelijke gedeeldheid. Die kan soms roerend klinken. Maar schuilt daarachter niet vaak het kerkelijke imperialisme van: maar je moet bij „ons” komen?

Algemeen weerklinkt onder hen die zeggen hun geloof in de Schrift vertolkt te vinden in de drie formulieren van Enigheid — ja, ze heten echt zo: formulieren van **ENIGHEID!** — de klacht over de „valse eenheid”, de „valse oecumeniciteit” — maar hoeveel soorten „gereformeerden” zijn er in Urk en in Kampen en op heel veel andere plaatsen meer? En is die verdeeldheid niet een veel erger kwaad?

Bseft men niet dat een dergelijke situatie van week tot week, en vooral van Zondag tot Zondag een **zonde** en een **schandaal** is, een hoon voor Christus, een ergernis voor de wereld, een ramp voor ons zelf.

★ ★ ★

Als van zelf gingen mijn gedachten, toen ik het stuk van Maassluis las terug naar het drama van 1944.

Ook toen heeft men de bijl gezet in de gemeenschap der kerken. Tegen de wil van de grote meerderheid daarvan. Twee totaal verschillende figuren — Schilder en Woelderink — hebben toen voorspeld dat dat overtrokken confessionalisme gepaard met de daaraan gekoppelde harde tucht-oefening katastrofale gevolgen voor die kerken zou hebben. Het confessionalisme zou omslaan in confessele bandeloosheid. De keiharde hiërarchische tucht-oefening in kerkelijke tuchteloosheid! Zijn deze profetieën niet ten volle uitgekomen?

Wat het dogmatische geschil betreft — de bezwaarden van toen hebben volkomen gelijk gekregen! Niemand in de synodale kerken heeft voor de leerbeslissingen uit de tijd van de gruwelijke wereldoorlog ook maar één goed woord over. En wat de toen gevelde vonnissen betreft: ik zeg niet te veel als ik beweer dat ze in de kringen van die kerken een geducht trauma hebben veroorzaakt.

En zou het anders gaan ten aanzien van de „vrijgemaakte” kerken die tot precies hetzelfde kwaad zijn vervallen als waarvan ze voor ruim dertig jaar het slachtoffer werden: confessionalisme en hiërarchie?

Synodale vergaderingen — maandenlang. Acta — dik als bijbels.

★ ★ ★

Toen ik over wat in Maassluis voorviel nadacht, zag ik dat gebeuren als vanzelf ook in het licht

van de herdenking van het overlijden van Groen van Prinsterer. Men weet het: onze binnenverbandse broeders hebben een „eigen” herdenking van deze grote georganiseerd. Prof. Kamphuis sprak over hem. En in een televisie-uitzending heb ik Jongeling over Groen gehoord. Wat deze zei was best.

Maar in verband met de Maassluisse affaire wil ik nog graag een paar dingen doen opmerken.

1e. Groen van Prinsterer was de man van de „Gereformeerde Gezindte”. Heel zijn leven lang hield hij vol dat **allen** die met de reformatorische belijdenis instemmen lid zijn van de Gereformeerde Kerk. En altijd weer zei hij dat de Gereformeerde Kerk van ons land en in de Ned. Herv. en in de Afscheiden Kerken werd gevonden. Van de idee van „de éne ware kerk” die tot één instituut beperkt, zou zijn, was hij een fervent tegenstander.

2e. Groen vroeg met het oog op de confessionaliteit van de kerk, ik citeer letterlijk: „Handhaving der **hoofdwaaarden** van het Evangelie, en, als middel hiertoe, handhaving der Formulieren van eenigheid, **in al wat het wezen en de hoofdzaak der Hervormde leer**, naar den geest van de opstellers en van de Nederlandsche Hervormde Kerk, betreft.” Hij wenste een „onbekrompen” en „ondubbelzinnige” erkenning van dat „wezen” en die „hoofdzaak”. Hij weigerde een „schrikwekkende regtzinnigheidsvlag” te ontplooiën met het opschrift: „geheel de Formulieren en niets dan de Formulieren.”

3e. Groen weigerde pertinent christelijke scholen te stichten uitgaande van leden van één kerk en met als grondslag de drie formulieren. De christelijk-nationale scholen waarvoor hij ijverde hadden tot grondslag „de onveranderlijke waarheden, wier levenskracht zich in het tijdperk der Reformatie, ook hier te lande, met

zegenrijken luister geopenbaard heeft.” De scholen die Groen hielp oprichten hadden, zo schreef hij letterlijk, als grondslag „de belijdenis van het Evangelie, gelijk ze de Protestantsche Kerken niet verdeelt, maar verbindt, en het eenstemmig getuigenis der Kerkhervorming tegen het ongelooft ook van onze dagen voortzet.” En op deze grondslag wilde Groen **alle** voorstanders van christelijk onderwijs verenigen, onverschillig tot welke kerk ze behoorden.

4e. In de politiek wilde Groen ook **alle** christenen verenigen in de „Antirevolutionaire of Christelijk-historische richting”. **Van zijn kant** heeft hij met niemand de band doorgesneden. Met innig leedwezen moest hij wel telkens constateren dat zijn „vrienden”, zijn „broeders” de band met hem doorsneden. Met pijn in zijn hart heeft hij dat altijd beleefd en er eigenlijk nooit in berust.

☆☆☆

Het is wel een vreemde coincidentie: de herdenking van Groen in Zwolle en de uitstoting van Maassluis.

Want laten we het goed weten — afgezien of hij dat zelf zou begeeren — noch in de „binnenverbandse” kerken, noch in de „binnenverbandse” schoolverenigingen, noch in het G.P.V. zou een man als Groen van Prinsterer worden geduld!

Wij zoeken voor ons uitgeverijkantoor per 1 september of eerder (vakantieplannen geen bezwaar)

een principiële christelijk meisje

dat graag wil meehelpen bij de verdere uitbouw van ons fonds en dat een behoorlijke schoolopleiding heeft gehad. Typevaardigheid is van belang, maar bereidheid typen te leren voorlopig voldoende.

Het werk is zeer gevarieerd. Salaris e.a. arbeidsvoorwaarden volgens de grafische C.A.O. Bij het eventueel zoeken van een kamer zullen wij naar vermogen assisteren. Graag geschreven sollicitaties, met opgave van referentie-adressen. Brieven worden in elk geval beantwoord.

UITGEVERIJ BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN
AMSTERDAM — VALKENBURGERSTRAAT 106

Na het verzamelen van de gegevens is de controle beperkt tot enkele waarnemingen. Verwacht geen foutloos register. Opmerkingen graag aan de redactie.

UIT DE SCHRIFT

- Amelink, H.
15 153, 161 En aldus zal gans Israël behouden worden (met tekstverwijzingen)
15 185 Horizontaal-verticaal (met tekstverwijzingen)

- Atten, G. van
16 205 De lamp in Zacharia 4
16 249 God's neen tot David (1 Kon. 17)
16 257 De geboorte van Samuël (2 Sam. 12 : 24, 25)
16 265 De blijdschap van Abraham (Joh. 8 : 56)
16 273 Een boodschap in vier „talen”. (Luk. 2 : 1-15)

- Berg, M. R. van den
15 193, 201, 209, 217, 225, 233, 241 De brief van Paulus aan de Filippijzen

Blokhuis, L. W. G.

- 16 125 Vergane glorie (Klaagliederen 1 : 5)
16 133 De Here sloeg... (Klaagl. 2 : 2)
16 141 Klagen? Waarover? (Klaagl. 3:39, 40)
16 149 Goedertierenheid en trouw ontmoeten elkander, gerechtigheid en vrede kussen elkaar. (Ps. 85 : 11)

Brink, G. van den

- 16 221 Portret van een Kerk (Hand. 11 : 19-30; 12 : 24-14 : 3)

Deursen, F. van

- 15 369 Moderne mensen (Efeze)

Janse, J. D.

- 15 337, 345, 353, 361 Heilig is de Here (Num. 20 : 1-13)

Jong, H. de

- 15 169, 177 Geheel Israël zal zalig worden, maar hoe...? (met tekstverwijzingen)
15 305 Oud en Nieuw (1 Joh. 2 : 7, 8)
15 313 Oog en oorgetuigen (1 Joh. 1 : 1-4)
15 321 Het schuldige bestaansminimum van de vrees (1 Joh. 4 : 17, 18)
14 329 De apostel en het generatie-conflict (1 Joh. 2 : 12, 14)

In Jezus is ontslapen onze zeer geliefde man, vader en grootvader

GERRIT VISEE

Dienaar des Woords

68 jaar oud.

„Die ik gepredikt heb, heb ik geloofd”

J. H. VISEE-HOOGENDAM
PAULIEN BERENST-VISEE
JAN BERENTS
HADEWIJCH
BERT VISEE
ANNIE ZUUR

Haren (Gr.), 10 juli 1976

Westerse Drift 50

De begrafenis heeft woensdag 14 juli j.l. op de „Eshof” te Haren plaats gevonden.

Heden nam de Here tot Zich Zijn dienstknecht

GERRIT VISEE

Dienaar des Woords

op de leeftijd van 68 jaar.

Wij mochten hem bijna vijf jaar in ons midden hebben en wij danken God voor hetgeen we in ds Visee mochten ontvangen.

Wij gaan voort in het vertrouwen, dat zijn arbeid onder ons niet ijdel geweest is in de Here.

10 juli 1976

De kerkeraad van de Geref. Kerk te Haren (Gr.)

In Jezus ontslapen onze geliefde emeritus-predikant

G. VISEE

68 jaar oud.

Vijftientig jaar lang heeft hij onze gemeente trouw gediend.

Hier blijft de volharding der heiligen, die de geboden Gods en het geloof in Jezus bewaren.

En ik hoorde een stem uit den hemel zeggen: Schrijf, zalig de doden, die in den Here sterven, van nu aan.

Ja, zegt de Geest, dat zij rusten van hun moeiten, want hun werken volgen hen na.

Openbaring 14 : 12 en 13.

10 juli 1976

Namens de Gereformeerde Kerk
Vrijgemaakt te Kampen,
W. Vis
J. Bos

**OP 23 EN 30 JULI
ZAL ER
IN VERBAND MET VAKANTIE
TER DRUKKERIJ
GEEN „OPBOUW”
VERSCHIJNEN !**

Register „Opbouw”

15e JAARGANG

vanaf 2 april 1971 tot 24 maart 1972.

16e JAARGANG (9 maanden)

vanaf 31 maart tot 22 december 1972.

De indeling van het register is globaal gelijk aan de vorigen. Het eerste getal is telkens het nummer van de jaargang en het tweede getal is het nummer van de bladzijde.

In de 15e jaargang worden de bladzijden 113 t/m 120 herhaald. De herhaalde nummers zijn in het register met a gemerkt. In no. 36 zijn de bladzijden genummerd met 385 t/m 392. Dit moet zijn 285 t/m 292 en deze nummers zijn in het register vermeld.

In de 16e jaargang ging de nummering van de bladzijden bij 244 mis. De herhaalde nummers 225 t/m 244 zijn in het register gemerkt met a.

Keuning, J.

- 15 17, 25, 33 De stad van God en van de mensen (het 1e artikel in het vorig jrg.) (met tekstverwijzingen)
- 16 53 Antwoord voor Calimero (Matth. 5:6)
- 16 61 De grote daden van God (Hand. 2:11)
- 16 69 God roept ONS tot de daad (2 Petr. 3:13)
- 16 77 Laat mij geworden (Matth. 3:15)

Mooiweer, O.

- 15 145 Fundament in perspectief (Ps. 68:20)

Postma, E. R.

- 15 269, 277 Een nieuw verbond (met tekstverwijzingen)
- 15 285 Te wapen! (Ef. 6:10-17)
- 16 21 Aren plukken op de sabbath (Matth. 12:1-8)
- 16 85 Een genezing op sabbath (Matth. 12:9-14)
- 16 101 Mensen als koopwaar (Matth. 12:15-21)
- 16 109 Kinderspel (Matth. 11:16-19)
- 16 173 Psalm 23
- 16 197 Jezus en Beëlzabul (Matth. 12:22-30)
- 16 213 Ontwaak, gij die slaapt... (Ef. 5:14)
- 16 229 Het licht der wereld (Matth. 5:14)
- 16 237 Wijsheid: genieten! (Pred. 1:12)
- 16 225a Bel en Nebo (Jes. 40, 44, 45, 46)
- 16 233a Negatief en positief (Jes. 4:2-6)
- 16 241a De andere verloren zoon (Luk. 15:11-32)

Smit, H.

- 15 377 Het gewone gebod in zijn buitengewone omlijsting (Filippenzen 4:5)
- 15 385 De zin van de Heilsgeschiedenis (Jozua 24:15a)
- 15 393 Een jaloers God! (1 Kon. 12:26, 27)
- 16 1 De kracht van Pasen (1 Petr. 1:3)

Telder, B.

- 16 13 Godvruchtige lijdzaamheid en zondige lijdelijkheid; Zorgen voor het brood der kerk; De tienden voor de eredienst.
- 16 29 Het tellen van onze dagen (Ps. 90)
- 16 37 Kent U Gajus? (3 Joh.)
- 16 45 Het dagelijks bijbellesen
- 16 93 Merk op: Gods Majesteit! (Ps. 104:16; Ex. 8:19)
- 16 117 Een opzienbarende ontdekking (2 Kron. 34:14)
- 16 157 Laat er een citerspeler komen! (2 Kon. 3)
- 16 165 Kinderen der opstanding - Maar hoe (Luk. 20:27-40)
- 16 181 Hemelburgers op aarde (Hand. 16:20)
- 16 189 Kolonisten die uitzien

Veefkind, J. H.

- 15 41 De morgen (met tekstverwijzingen)
- 15 49 De middag (met tekstverwijzingen)
- 15 57 De avond (met tekstverwijzingen)
- 15 65 De nacht (met tekstverwijzingen)

KERKELIJK LEVEN

Amelink, H.

- 15 91 Veenhof (25 jaar professor)
- 15 179 Simon de Zeloot
- 15 194 Réveil
- 15 202 Vrouwencontactdag
- 15 210 Een „Getuigenis” (Ned. Herv. brs)
- 15 234 Geen ander fundament (herderlijk schrijven van de Gen. Syn. van de Gereformeerde Kerken - Sneek 1969/1970)
- 15 306, 322 Een kerkganger zegt er het zijne van

Arntzen, M. J.

- 16 230, 238, 226a, 234a Achtergronden van de huidige kerkelijke ontwikkeling

Janssen, G.

- 15 66, 74 De kerk — vergadering der gelovigen
- 16 78, 86, 94 Situatie — perspectief en opdracht; De problematiek rondom het „Getuigenis” (Herv. Kerk)

Jonge, M. de

- 15 95 Aan de genade van de Heer toegetrouwd; gezin Goossens Jr.

Kwast, H. J. van der

- 15 170 De belijdenis schaakmat gezet in Zwolle
- 15 226 Rondom het „Getuigenis” (Herv. kerk)
- 15 278, 338 De zoveelste (rondom de besluiten van de synode van Hoogeveen)
- 16 174 Een gelukkige inconsequentie?

Meester, J.

- 15 44 Computer en synode
- 15 274, 278, 286 De religie van de belijdenis
- 16 14 De (komende) synode van Hattem
- 16 118 Een uitdaging voor Hattem (Maassluis)
- 16 134 De bedreiging van kerken in het Verre Oosten

Meulink, J.

- 15 58 Verblindings
- 16 274 Toenadering

Mooiweer, O.

- 15 279 Radikalisme
- 16 22 Zal hereniging een schone wensdroom blijven? (reactie van prof. dr J. Douma op „Radikalisme”)
- 16 102 De les der discussie

Oene, Z. G. van

- 15 186 Denk aan de vrouw van Lot

„Opbouwlezer”

- 15 137 De kerk, een lichaam, dat van Christus is

Rookmaaker, Prof. dr H. R.

- 15 294 Jeugd in opstand - in verwarring

Ros, A.

- 15 330 Open brief... (de discussie op klassisvergadering van Schiedam t.a.v. de kerk van Maassluis)

Smelik, J. M.

- 15 218 Bijbelstudie en bijbelleringen

Valkenburg, Rik

- 15 92, 102 ...in gesprek met Veenhof

Veenhof, Prof. C.

- 15 12, 18, 66 Hiërarchie in de kerk
- 15 13 Over de opleiding van aanstaande predikanten
- 15 26 „Kerkverband”
- 15 35 Convent van Kerken (Zwolle)
- 15 42 Een „kerkenordening”
- 15 43 Het Convent van Kerken
- 15 50, 82, 90, 98 De Here gedankt... maar toch geschorst? (ds Van Stelten)
- 15 58 „Mondige gemeente”?
- 15 67 Nog eens: de nieuwe tekst van onze belijdenisgeschriften
- 15 322 Voortgezette verdwazing. (n.a.v. kerk van Maassluis)
- 15 354 De strijd over de verzoening (leringen van dr Wiersinga)
- 15 363 Onze grote kerkelijke zonde
- 15 370 Gij zijt één — Weest nu ook één!
- 15 378 Vereniging van de plaatselijke kerk
- 15 386, 394 „Het Gereformeerde Politiek Verbond in de crisis”
- 16 30 De synode van Hattem
- 16 46, 54, 62 De „Gereformeerde Gezindte”
- 16 70 Over de Kerkorde
- 16 87, 126 Kentering?
- 16 119 „Kerkverband”
- 16 126 „Niet dankbaar”! (Hattem en de Canadese kerken)
- 16 142 Een fabel. (onjuiste voorstelling van de structuur van de Nederlandse Gereformeerde kerken)
- 16 150, 158 Gereformeerde Oecumenicitet
- 16 166 „Pilatus wast de handen”. (Wereldraad van Kerken, Assemblée van Uppsala)
- 16 190, 198, 206 Christelijke politiek de „kleine luyden”

- 16 199 Van de gavel in de greep! (kerk en kerkverband)
- 16 207 Evangelisch Kerkverband
- 16 214, 222 Kerkelijke eenheid en Gereformeerde Gezindte
- 16 224 Griezellig (attestatie Hans Werkman)
- 16 231 Een onzichtbare kerk?
- 16 239, 227a Wiersinga contra Berkouwer
- 16 235a Wat zouden we met Luther doen?
- 16 242a Slecht nieuws uit Hattem
- 16 250 Niet de kerkorde! - 1926 - 1944 - 1964 - 1967 - 1969
- 16 258 Over de „historiciteit” van de val — „Hond” en „bacil” — Na de verkiezing — De werkelijke overwinnaars
- 16 258, 267 Dr Noordmans over de verzoening
- 16 266 Een synode — „Geloof” en „Geloven”
- 16 274 „Kerk” en „Wereld”

Visee, G.

- 15 34 Wanneer en waarvandaan komen nu de studenten? — Vrije studie — En nu: studenten? — Tot de Dienst des Woords — De opleiding — Minister Veringa en de zilveren koorde
- 15 122 Over de noodzaak van een kerkelijke synodale organisatie — De opdrachtgeefster(s) — Geen onvriendelijkheid, doch analyse — Kerkverband — en kerkgenootschap — voorbeelden
- 15 130 Toelichting — „de naam der kerken” — „Presentatie bij de Hoge Overheid” — „De opleiding tot de dienst des Woords — „De zending” — „Vereenvoudiging van diverse formulieren” — „Verhouding tot de Christelijke Gereformeerden” — Verhouding tot... — Wat nu?
- 15 260 Verband van scholen van Gereformeerde belijdenis
- 15 346 Synodalia (gen. syn. van Dordrecht; leringen van prof. Kuitert en Baarda)
- 15 362 Compliment voor een complement
- 16 110 Ds C. H. Lindeboom, 4 april 1908-12 juni 1972

Wijk, H. D.

- 16 182 De wet op kerkgenootschappen

DIVERSE ARTIKELEN

Amelink, H.

- 15 180 Reformatorische concentratie (n.a.v. Fundament en perspectieven van Gereformerd zijn, van prof. dr A. Troost)
- 15 187 Kortenhoeve — L'Abri
- 15 249 Revolutie

Amelink Jr., Herman

- 15 135 Labour en Europa

Berents, J.

- 15 341 Moderne poëzie en de dood (Leven en dood 8)

Blokhuis, L. W. G.

- 16 104 Waarvoor leven wij?

Boersema, J. J.

- 15 326 Leven en dood in de natuur (Leven en dood 6)

Boogaard, H. L.

- 15 85, 105, 118, 117a Touwtrekken in Frankrijk
- 15 270 De franse revolutie

Booij, G. E.

- 15 333 De dichter en de dood (Leven en dood 7)

Bouma, J.

- 15 314 Herwaardering van de dood (Leven en dood 5)

Breman, H.

- 15 263, 273 „Revolutie: een christelijke opdracht?”